

EEN PLEIDOOI VOOR NACHT EN STILTE

Goede week 2026: Opstand!

‘Waar komt toch die eeuwige focus op het licht als iets goeds en het donker als iets slechts vandaan?’ vroeg Marjolijn van Heemstra me hier, na de Kerstdienst. Ik viel even stil, maar ze had een punt, want de meeste liederen in deze, en eigenlijk in alle kerken gaan altijd over ontwakken, opstaan, licht dat ons aanstoot in de morgen en nieuwe dageraad. En daar tegenover staat dan de nacht die ons omkerkert – zwart als git - hoelang nog? – we moeten hem wegzingen. Ergens leerde ik tijdens mijn alternatieve theologiestudie de nacht inderdaad te verstaan als metafoor voor alles wat duister is; krom; onrechtvaardig – dat wat het daglicht niet kan verdragen. Maar was dat eigenlijk niet heel zwart-wit gedacht? Deed ik de nacht er niet tekort mee?

De eerste regels van het scheppingsverhaal, in Genesis, laten al zien dat duisternis en nacht niet hetzelfde zijn. De aarde die woest en doods was, de chaos van voor het begin; toehoe wa bohoe, dat was nog geen leefbare plek. Die had licht nodig – licht dat door God van de duisternis gescheiden werd. Licht waarvan God zag dat het goed was. En daarmee ontstond in die ordening van de wereld ook de essentiële tegenhanger van de dag - de nacht; het hemelgewelf vol sterren en een maan - de ruimte die nodig is om rust te vinden vóórdát de waan van de dag weer begint.

Het boek ‘Nachtgids’ van Marjolijn leest als één ode aan de nacht, ze beschrijft het als: de plek ‘waarin vruchten rijpen, grenzen vervagen en dieren uit hun schuilplaats kruipen.’ Maar de nacht wordt bedreigd door het licht, door lichtvervuiling – elk jaar wordt de wereld 10 % lichter, overal zijn tl-buizen en lantaarnpalen die ons weliswaar de weg wijzen maar onze nacht-natuur en daarmee ook ons ‘nachtgemoed’ bedreigen. Ik zie het zelf als ik ’s avonds op mijn balkon sta: de geeloranje wolken boven de Arena: een kunstmatige avondlucht die je het gevoel geeft dat het tijd is voor de middagboterham.

We jagen het donker het liefst weg, precies zoals we de stilte weggagen. Omdat het zwijgen tussen de woorden, het donker tussen de dagen ongemakkelijk en bedreigend kan voelen, het een plek lijkt waar onverhoedse dingen tevoorschijn komen. Liever verdoven we ons dus met geschermd en geschitter – om maar niet te hoeven voelen wat zich onder de oppervlakte afspeelt.

Maar vanavond doorbreken we die neiging, op wat volgens de kerkelijke kalender, de stilste dag van het jaar is – Stille Zaterdag, nacht voor Pasen, die we eigenlijk helemaal wakend zouden moeten doorbrengen. We doofden het licht al, onze stemmen verstomden en we dalen samen af in het Johannesverhaal.

Het is nog donker, vroeg in de morgen – de dag na de kruisiging. Ik stel me voor hoe Maria van Magdala, sleutelfiguur in het verhaal, voorzichtig schuifelt door het maanbeschenen landschap. Blauwachtige schaduwen, haar ogen vertroebeld door tranen – innig verdrietig als ze is om de dood van haar leraar Jezus. Het visioen lijkt hier gestorven, het verhaal geëindigd, maar dichterbij gekomen ziet ze dat het een andere wending heeft genomen: de sluitsteen voor het graf is weg. Ze gaat niet naar binnen, waarschijnlijk was dat vrouwen in die tijd niet toegestaan maar haalt twee anderen erbij, Simon Petrus en ‘de andere leerling’.

Vier keer staat hij op deze geheimzinnige manier beschreven in het gelezen fragment - met als toevoeging: ‘van wie Jezus veel hield.’ Om wie gaat het hier? Het vermoeden is dat het Johannes zelf betreft, waarmee de schrijver zich dus subtiel in het verhaal heeft verweven. Het doet me een beetje denken aan Alfred Hitchcock die ook altijd even voorbij liep in zijn eigen films – misschien wel om daarmee te zeggen: ‘dit is ook mijn verhaal.’ Met Simon Petrus treedt hij aarzelend het graf binnen en ontdekt daar dat Jezus’ lichaam verdwenen is.

En dan volgen er twee heel cryptische zinnen waar ik lang naar heb zitten turen: ‘Hij zag het en geloofde. Want ze hadden uit de Schrift nog niet begrepen dat Hij -met een hoofdletter- uit de dood moest opstaan.’ Volgens mij staat er dit: de schrijver weet al hoe het verhaal verder gaat en zegt namens zichzelf en Simon Petrus: we begrepen toen nog niet wat we zagen, maar voelden in de stilte van het graf ten diepste dat de dood toch niet het laatste woord had gekregen.

De dood niet het laatste woord.

Kort geleden maakte ik kennis met een jonge kunstenares. Ze kende sombere periodes, soms. En had daar eerst mee geworsteld – wilde het donker en de stilte wegduwen, er een antwoord op vinden, een oplossing. Maar later lukte het haar beter om te voelen dat het iets is dat naast je mag zitten als een zwijgende vriend, die erbij hoort. Ze ontdekte dat juist de donkere periodes vruchtbare grond werden voor haar tekeningen en gedichten, simpelweg omdat haar perfectionisme daar wegviel, er een soort nieuwe ruimte van waarachtige flarden kon ontstaan – zoals ze het zelf zo mooi zei.

Misschien geldt dat ook wel voor de leerlingen in het verhaal. Vanuit het donker, vanuit de uitzichtloosheid, weten ze iets op te roepen dat vertrouwen is op een goede afloop, een soort nieuwe ruimte. En dan is opstand uit de dood voor hen niet alleen een constatering, maar ook een opdracht: vanuit dit verhaal geloven dat de wereld een leefbare plek kan worden. Dat ze daar aan bij kunnen dragen door het door te vertellen, door het te doen.

En wat betekent dat dan voor ons, nu? Er zijn zoveel mensen die woelen in de nacht, wakker gehouden door hun zorgen. Iedere dag lijkt er een conflict, een oorlog bij te komen. De aarde houdt meer warmte vast dan ooit, meer licht, de balans is zoek en een klimaatramp een steeds reëler scenario. Ik las het boekje 'Optimisme zonder hoop' van mijn favoriete schrijver Tommy Wieringa, vanwege de prikkelende titel. En hij vindt er inderdaad geen doekjes om: 'de schaal en de snelheid waarmee milieudegradatie en klimaatgerelateerd natuurgeweld zich ontploegen, slaan je de lucht uit de longen.' En het koesteren van hoop lijkt hem niet langer een bruikbare geesteshouding.

Is hij daarmee hopeloos? Wanhopig? Nee. Dat niet. Hij neemt zich voor om ondanks alles, in zijn grondhouding, in zijn geesteshouding optimistisch te zijn. Optimistisch over wat hij in het hier en nu kan doen. Want dat stelt hem in staat te handelen – een boom te planten, - hij plant er honderden! - afval op te rapen, en misschien mag ik daaraan toevoegen: 's avonds meer licht te doven – volgens Marjolijn een 'quick fix' in een wereld vol onmogelijke uitdagingen.

Laten wij stil worden. Het licht doven. Wat gebeurt er dan? Wat speelt zich af onder de oppervlakte, in de diepten van onze zielen? Welke zorgen hebben we? Welke verhalen en herinneringen koesteren we? Wat bleef on gezegd, had nog afgemaakt? (...)

Wat we in het donker zetten zal maar al te vaak - misschien ongemerkt - transformeren. Want in de nacht vindt vaak de grootste groei plaats, in de nacht worden appels zoet, gaan miljarden bestuivers de bomen en planten langs, wordt verteerd wat de dag ons bracht. De nacht voedt ons, letterlijk en figuurlijk. We mogen erop vertrouwen dat het geen boze plek is die ons overneemt, maar de vruchtbare grond voor transformatie, van waaruit we veranderd terugkeren naar het licht.

In het verhaal van Jezus is de duisternis niet de dood, maar de plek waarin die dood in leven verandert. De bron van opstanding. En dat is wat het donker ook vannacht voor ons kan zijn, op deze kapotte planeet. Laten we ons dat voornemen. We weten best wat ons te doen staat. Niet wanhopig, optimistisch durven zijn, of noem het vertrouwend, en opstaan – elkaar bevrijden, geloven dat het goed komt, misschien nog op deze onschatbare aarde.

En tenslotte dan toch een nachtlied. Ik vond het in het liedboek van mijn jeugd – gezang 391:

De maan is opgekomen.
De aarde ligt in dromen.
De nacht is stil en klaar.
De donk're bossen zwijgen
En van de beemden stijgen
De nevels wit en wonderbaar.

De wereld die verstilde
En zich in schemer hulde,
Wordt inniger vertrouwd
En houdt u zo geborgen
Dat gij verdriet en zorgen
Van heel de dag vergeten zoudt.

Amen

Geeske Hovingh